

MITXELENAREKIN PENTSAKETAN

Eugenio Agirretzek

Aita Mitxelena zena medio dela, joandako 30 urte hauetan gure artean gertatu diren gorabehera askotxo gogoratzera goaz. Urte hoiek zearka ibilaldi bat eginen dugu gaur Arantzazun bizi geranon batzuk. Taldean ibiliko gera. Inguru hontako mendi-bideetan zenbait aldiz ibili ohi geran berealatsu. Mendian ohinez ibiltzen gera. Gaur berriz gure oroimen eta ideien egotan. Zuek JAKINDar gazteok eta ni, gaztetzarotik irtena eta zuek baino zerbait gehiago ikusia.

Arantzazun naiz orain. Ainbeste baztarretan ibilia, orain hemengo bakardadean naukazute loturik. Franziskotar gaztedi honen gidari ta lagun Teolojiako ikasketak egiten dabilen gure gaztedia. Hirurogei ta hamar prale gazteok osatzen duten talde eder, jakinzale ta ameslari egon ezina. Lehengo mundu ta biziera zaharrarekin askotxo asarretua. Mundu berri baten bila itxumustuan dabilena. Itxumustuan, bai, lehengo bideak utzi nahi ta bide berriak nundik eta nolakoak izanen diran ezin asmaturik dabilen gaztedia. Hamaika gauzatan arrazoi duzute, beste hamaikatan ez, ordea.

Orain 25 urte hementxe nintzan ni ere. Zuek orain zabilzaten bide hoietantxe, zuen etxe hontan bertan. Gazte ameslari, sutsu ta adoretzu ninduzuten. Gure orduko gaztetasun hartatik zuen oraingo gazte-izakeraren artean sortu da, ordea, ezberdin-

tasun izugarri bat, ez Arantzazun bakarrik. Nunahiko sukalde, nunahiko ikastetxe, nunahiko gizataldetan somatzen den fenomenua duzute hori. Zerbait eten egin da lehengoan ta oraingoan artean. Baita Arantzazu hortan ere.

Hamaika elkar-hizketa ba daramazkit gaztedi honekin. Elkar-hizketa hoiek batzutan, ahoz-ahozko berriketan jardutzea besterik ez dira. Edo inguruko gizartearen problemak ikustetik sortu ohi diran iritziak batek besteari ematea, askotan. Edo ta, noiz-bait ez dugu minganez elkarrekin itz egiten, bizitzaren aurrean batzuk eta besteak aukeratu ohi ditugun jokabideen bitartez, baizik.

“Gure gazte-aldian ez hukan holakorikan egin ohi! —edo— halako edo honelako eginbidetik gogotsuago ta zuzenago jokatzan ba genetxekin” —diot nik.

“Horrek ez du garrantzirik —erantzungo digute berak—. Zuek artaldekeria zenduten gaitz. Orain norbera nor ba da. Norbera ber egiteen jabeago, orduan baino”.

Eta batzuk eta besteak gure jokaerak eginkizunen bidez agertuko ditugu. Esate baterako, gu —zerbait urtedunok— belauniko zaleak azalduko gera. Gazte hauek, berriz, zutizale. Etxe barruan bezala kanpoan ere.

Eta gure elkar-hizketa hauetan, aldi askotan, Mitxelena zaren izena ta izakera ere etorri ohi du gure ezpain eta esanen artera. Orain hogeit ta bost urte Arantzazun gazte ginanon belaunaldikoa bai zen Salvatore Mitxelena. Gu ere —orduko posibilitadeak, bai bizitzeko, bai lanerako, bai ikasteko, bai pentsakeran sakontzeko... oso eskaxak izan arren ba ginan bakoitza norbait eta ba ginan zerbait.

Hara 1943-gn. urtean guretako batek Mitxelenari eskutitzez idazten zion zerbait:

“Oraingo gau beltz onen ondorengo egunsentiak eguzki berri baten argi alaiz gure mendiak zear zabalduko duanean... nola argituko ote ditugu euskaltasunaren alderdiak?”

Or gaituk gu ere laister gure jaioterriaren ondamendia malko artetik eta urre-urretik ikusten. Zenbat lan egin bear!

Idatzi. Itz-egin. Aldameneko eguzkia ta gizon guziak gure xede onetara ekarri. Euskal-gogoetako gorrotoa atzindu. Datorren materialismo ziprixtin guztiak Euskal Herritik garbitu. Gure sinismenari eutsi. Gure umedia berriz euskaleratu. Arantzazu au jaso!”

Baina gaurko hizketaldi hau atera didatenak JAKINdar batzuk ditugu, batez ere: Joan Mari, Xebero, Kaxinto, ta. Zenbakiz-zenbaki, JAKIN aldizkariak gazte hoi en arnas bizigarria zabaltzen du Euskal Herriko bihotz askotara. Nik ba dakit zenbat nekez ta buruauste gogorrez jaio ohi dan JAKINen zenbaki edo ale bakoitza gazte hoi en eskuetatik. Eta ez dute kriatura kaxkarra mundura ekartzen. Gaur gure inguruko gaztediak —gaztedi pentsazaleak, alegia —azpikoz gora jartzen dituan problema askok JAKIN hortan arkituko dute erantzuna. Eztabaidan sartu leiken erantzuna beharbada, baina erantzuna behintzat eta egiaren bila ibiltzeko prest dauden gazte batzuen erantzuna.

Guk —orain 25 urte, gazte ginanean— zerbaiteko gogo ta espiritu-zaletasunik ba-ote genduan?

Eta berealaxe hasi da gure elkar-hizketa pilpilka bero-beroa izaten. Izan ere hauxe da nere bihotzari saltoka eragiten dion arazoa.

Mitxelena emen balego, berak erantzungo lizueke ederki. Baina bere taldeko ginanok bizi gaituk eta nik hitz-egingo di-zuet orain.

Gu, ordukoak, Espanin Errege bat zan garaian jaiotakoak gaituk. Mutikotan, Primo de Riveraren diktaturako urtetan eskolatuak. Euskera hitzegiteagatik, ni neroni ere eskolan —bazkal-tzera erten gabe— itxita behin baino gehiagotan egona nauk. Gero errepublika-urteetako zalapartak ikusi genetxekin. Nahiz eta, txikitatik Arantzazuko ikastetxera etorriak izan, kalean izan ohi ziran

zalapartakin konturatzen ginukan. Eta nolabait —nik ezekiat nola—, gaztetxo ginala behintzat, gure bihotza abertzaletasun erromantiko batera osorik ukan itzuli. Gure arteko gehienen familiko aita “integrista” porrokatuak ziran bitartean!, Euskera berexiki maitatzen ere ia hamairu-hamalau urte ezkerro hasita gexteunden. Sasoi hartako mutikoak izaki, ta guk orduan Aitzol zanaren ondoan biltzen ziran euskal-idazle ta olerkari gehienak gutxi edo asko ezagunak genetxezkin. Euskal Herriaren abertzaletasunari zeragioten gizon politikoen berri ta arrastoaren ezagupena ere ba ginukan nunbaitetik. Batzutan karlisten bileraren baten berri ba ginun; noizbait, komunista gorri-gorrien orru gogorrak entzun behar; hau hemenka, berriz abertzale jendearen zabaltze ta aberri egunetako jaialdi, euskal-abesti, dantzari-talde ta mitinak nunahi. Eta guk, gure gaztetxoaro hartan, guk ere aukera egin behar.

Eta hara nun datorren, gure begirada garbiaren aurrean lehortzera, gerra izugarri hura.

Mutilak! gero agertuko den Mitxelena hori ta horren ondokorik behar bezela ezagutzerik etzegok, guri betirako seinale bat utzi ziguten gertaera haundi haiek gogoratzen ez badira.

Etorri zaiguk-ba gerra hori ta gure gaztetasunaren hasiera-hasiera-hartan... egun batetik bestera Euskal Herri osoa zoroetxe bildurgarri bat bezalaxe etzaiguk ba jarri? Orduan izandako odol-keta zirrara, sustoa ta txorabiatze hura ikaragarria zala, esan nahi dizuet, alegia.

Orduko gaztetxoak, buruan egur batekin norbaitek jo baginun bezala, hor gelditu gaituk tonto-antzean. Apokalipsis ilunkorra gure aurrean jarri zana. Gure aurreko mundu guztia bi erdi egin ukan. Bat zuria ta bestea beltza (=gorria). Eta guk —orduantxe ba konbentuan ere sartu gizajoki ta franziskotarren abituz prailekumetu— gure burua beltzen (= gorrien) artean ikusi egiten; zurien artekoa izan behar ordea, anatematismo gogorren artetik

libratu nahi bagendun. Nunahiko eliz, pulpitu, radio ta baztar guztietatik zuriak zerurako zirala hoska ari itukan; eta beltzak, berriz,... Horrela 1936 hartan.

Baina gu (Mitxelena ta beste batzuk) ezin zuri haietako izan. Hara hor guk urte haietan genekarren buruaustea.

Gerra aurean sortu ukan, Mitxelena ta bere ingurukoen gogoetan, zerbait bihotz ukigarri. Zerbait hori zer zan nola esango? Ama Euskal Herriarenganako maitasun erromantiku bat, baserri zaharreko sutondoan sentitzen zan bihotzeko berotasun bat, gure seaska-inguruan pixkanaka, begi zabalik eta egunik-egun arkituz arkituz joan ginan gure arrazaren seinale ta balore guztientzako estimatasun goxo bat. Horregaitik, Mitxelena hamabost urte bete orduko, hasia ukan bere euskerazko idazlanean ta baita ere, bere ondoan, haren lagun ondoan.

Eta gerraren hasiera-orduko txorabioa ta zalaparta hura (nola gure etxeak su artzean jendea itxumustaka ta burua nora gaberik?... Halaxe gure jendea ta gu ere orduan) pasa zanean, gu beltzat ez ginala konprenditu ginukanean eta gu zurien taldean ere —sermoi ta anatema guztiak arren— goxoki ezin gindezkela bizi ikusi eta gero, maitasun erromantiku hura, bihotzetako berotasun hura, estimatasun hura, azi ta haunditu egin ukan gure talde hartan. “Aberriak min dit” esaten, orduan hasia ginukan Mitxelena ta izen horrekin bataiatutako poesi-xorta egiten ere bai.

Gehienok gerran sartuta ibili beharra izan ginukan. Zurien aldean egokitu ta hoiien serbitzuan sartueraziak. Nola edo hala, batzuk fusilarekin gudatzen, besteok han hemengo lan bigunagoetan, hor pasa genetxezkin gerrako urteak xelege asko. Ez praile, ez soldadu, ez ikasi, ez jator jolastu, ez bide argirik arkitzen...

Mitxelena ere nahiko erromes ibili ukan orduan, bide asko probatu eta barruko egon-ezina ezin baketuz. Izugarritzko jakin gosea zikan eta ahal zituan mundu eta bizibide guztiak miatu zizkin, berriz konbenturatu baino lehen. Zurien eta beltzen trazak

ondo begiratu harek, haruntz eta honuntz soldadu jantzita ibili zanean. Bitartean, behin piztutako su hura, haren bihotzean ez, ordea, itzaltzen.

Gerrako istilu hura bukatutakoan, han gaituk denok Filosofi-ikasketak egiten. Gerrako ibilaldietatik etxeratutako mutilak, gehienak; zaharrak, biguntasun gutxikoak, eztabaidarako gogotsuak. Mundua zurien eskutan betirako jarri zala kredoa bezalaxe sinisten zutenak ere ba itukan gure artean. Eta lagunarteko hartu-emanan hango ikasleen artean ez zirala beti karidade-bidetik ongi joan, aitortu beharra zegoen. Gure Herri osoa, giltzapean zanpaturik zegoen bitartean, guk inoiz baino Herri horren zaleago ta semeago ikusten ginukan gure burua. Gure lagunartera zetorren guztiak euskal-arnasa beharrezkoa zikan bere bihotzean ez-ezik, bere hitzetan ere bai.

Teoloji-urtetan, berriz, gure zaletasunak gizendu ta gizondu egin itukan. Hemen, Arantzazun, alegia. Europa ta mundu gehien gerrate ikaragarri hartan zebilen bitartean (1939-1945). Munduak ez etxigun pozik ematen: bildurra, ikara ta errukia ugari, baizik. Horregaitik, guk prailtza-bizitzari zalantzik gabe, heldu genitxion. Ez munduaren negar eta larritasunetatik ihes egiteagatik; mundu horren alde gurutzez egindako apostolutzaz jokatu behar genuela sinistu genuelako baizik. Kristoren pasioa hemen zebilela, uste izan ginukan. Eta Kristo salbatzaile gurutzekoa ere hemen behar zala. Eta gure bitartez jardungo zala.

Horregaitik gure urte haietan ba ukan gure artean mistika bat "mesianista" xamarra. Otoitz luzea, penitentziketa ta bizimodu latza (gosearen eta pobretasun aldetik, nahi ta nahiezkoa) gogo onez ta oraingo gaztediak baino askoz gogotsuago hartu ohi genetxeztin.

Hori dala-ta, Mitxelenaren literatura-lanetan hainbeste aldiz ta ugaritasunean gurutzea kalbario-bidearen aitapenak eta gaiak arkituko dituzute: bai argitaratuta dauden bere liburuetan ta, bai,

batez ere oraindik ixilean gorderik —argiaren orduaren zai— daudenetan.

Kalbarioko mistika hori gure Herriaren egoera ta gertaera triste askorekin josi egin zikan harek, nola edo hala; hortarako Arantzazu zaharraren gorabehera asko kantu-gaitzat eta hari bezala hartzen zitularik.

Gu baino lehenago gure Herriaren maixu izan diranak ez dizkiagu ahaztu behar, herri-zale jator eta zintzoak izan nahi ba-diagu. Oraingo gazte askok hortan huts egiten duzutela, uste diat. Zuek munduan azaldu arte ia inor ideal aundi hoién alde ez dala neketu, errexegi pentsatzen duzute. Pentsatu bakarrik ez. Zuen aurrekoak ongi ezagutzeko pausorik eman ere ez, beren lanak eta izerdiak estimatu ere ez. (Ibon Sarasola batek JAKIN aldizkarian euskal-poesiari buruz egindako idaz-lan merkeegia, salatuko ahal dut?).

Mitxelenak eta bere inguruko taldeak ez dik orrelako okerrik izandu. Haren ondoko batek Mitxelena —maila hontan behintzat— bere aurrekoei begira egin ukan goi-mailako idazle ta olerkari. Eta bere Herria serioski maitatzea ikasi egin zikan harek, ikasi, maixu onenetatik. Ordu luzeak egingo zizkikan Lizardi edo Orixe edo Lauaxetakin, edo Kizkitzaren edo Arana Goiriren liburuekin, edo Unamuno, ta Aita Lizarraldekin, Azkue ta Manuel Lekuona apaizarekin. Aita Lizarralde, aipatu dizuet. Honek erakutsi bai ziguk beste inork ez bezala gure euskal animak hartu duan erlijiojera berexia zer eta nolakoa den. Gure ermita zaharren esan nahiak, gure kaltzabideen hizketak, gure sukalde beroetan, gizaldiz gizaldi, aitonetatik bilobetara, ahoz aho, jetxi zaizkikun kanta zaharrak, gure Andre Mariren irudi beneragarriak, gure Arantzazuren arnasa bizi ta neketsuaren intziriak, gure mendietako gurutze ixilen hotsak... harek esan zitxigun zer ziran. Eta Mitxelenak hortik jaso zikan batez ere bere kantu-gaia, bere esan be-

harra, bere buru ta bihotz barruan lehertzeko zorian zeramakin mensajea.

1940-1944. Arantzazun ixilka-ixilka teoloji-ikasle talde bat ari da lanean. Zaratarik gabe, izenik gabe, inungo txalorik gabe. Dozena-erdi bat besterik ez ginun izango taldearen lanari bultzatzeko. Danen artean, Mitxelena irten duk aurrelari, txapeldun eta gehien. Haren ondoan ukan beste bat, gaur arte orduan hasitako lanari eutsiz, hainbeste ale ta liburu eder gure hizkuntzan eman dizkiguna. Beste batek, Teolojiako ta kristau-bizitzako gaiak euskeratzen saiatuz milaka horrialde idatzita utzi zizkin. Gaur Ameriketara diran Joxe Mari Elustondo ta Karmelo Iturriak ere, beren aldetik, idazlan eder asko prestatu zizkien. Diru pixka bat ere —ez eta ametsetan ere— ez ginukan ikusten, eta kanpoko laguntzailerik ere ez inundik azaltzen. Eta, horregaitik, gure lan asko han gelditu itukan betirako zokoratuta. Baina talde haren eguneroko saiatze hura ez ukan alperrikakoa izan. Gaur bertan ere orduan jasotako gogo ta espiritu hartatik bizi gaituk askotxo; hari eskerrak ahal izan dugun gutzia —gutxi edo asko— Euskal Herriaren alde ematen ibiliak gaituk.

Arantzazu-zaletasun hura ametsa edo gezurrezko idealismoa zela? Kontuz, hori esaten. Arantzazuk ba dik istoria bat, izan dik influentzi mardul bat, eman zio kutsu bat euskaldunen erlijioari. Mitxelenak poema bat Arantzazuri buruz argitaratu zuenean, Arantzazu gai txikiegia dela poema bat bere gain egiteko —esan zikan euskaldun aundi batek. Baina Arantzazuren izanak merezia zuela, uste diat nik, horrelako poema bat. Eta Arantzazuk izan behar lukenak ere bai.

Izan behar lukena! Nik ez bai diat uste, gaurko Arantzazu honek oraindik bere izan behar lukenari ongi erantzuten dionik. Arantzazun etxegintza ta argintza asko zegok. Gure Herriaren erlijiojera zahararentzako ikusgarri ta entzungarri ta eustapen askotxo ere bai. Baina Euskal Herriak orain behar duen gidaritz

espiritual gogor eta sakon hori, ez dik ematen oraindik gaurko Arantzazu honek. Gure apaiz askok, gure liturji-zale askok, gure pentsalari haundienak, gure herritako militante zahar eta gazte askok Arantzazun arkitu behar lietekek aterpe, indar-iturri, argilari ta euskaldunen arteko gogo on guztien korapilo dotore ta eder bat. Gure Herriaren alderdirik jatorrenak gaur dauzkan problema haundienen aurrean Arantzazuk izan behar likek eratzaile ta eragile, bide-erakusle ta gidari. Barkatu nere ametsak edo Mitxelena zanaren ondokoak geranok ametsak ahozabalka esaten asi banaiz. Hamaika aldiz gure elkar-hizketa haietan guk ibilitako ametsak dituk hoiek. Baina ametsak egintza biurtze hori zaila duk nunbait, nunahi bezalaxe Arantzazun ere. Arantzazu gaur Eleiz handi hori duk. Eleiz haundia eta —Jaunari eskerrak— jendez eta jendez betea. Eta Arantzazu konbentu handi bat duk. Baina konbentu hontatik ase behar, askotan, gaur Ameriketara edo beste nunahiko baztarretan dagon apaiz-premia. Bertan gaudenok, berriz, ezin lan-behar guztietara iritxi. Eta, gainera gure Herria maite dugulako, egin nahi genduken guztia egiteko ere... katibuegi gexeudek Arantzazutarrak.

Mitxelenak berak ere bere burua lotuegi ikusten zikan hemen. Esan nahi zuan guztia ezin esan hemen, argitaratu nahi zuan guztia ezin zabaldu hemen. Oraindik bere idazlanik ederrenetakoak inungo itzalpean daudela esan beharrik ba ahal dago?

1954-gn. urtea zala uste diat, Eibarren biok Mixio bat eman ginukan San Andres parrokiari. Gure hitzak ez itukan nunbait baten batentzat atseginak izan. Eta hor zijoak Donostiako agintariengana salatari bat. Eta gero geroakoak, Mitxelena aspertu ukan horrelako loturak bere hitzarentzat hanhemenka ugaritsu ikustean. Eta Ameriketara joatea erabaki dik. Nik hamaika aldiz erabaki horren kontra hitz-egin arren, harek berea egin zin. Hortan uko egin nitxeukan beti. Mitxelenak etzikan inoiz ere erabat alde egin behar hemendik.

Ez diat uste Mitxelena inoiz gizon zoriontsua izan zanik. Zorion bila asko ibilia bai. Ba zekin ilusio asko bururatzen ere. Halaxe aspertu ukan hemengo Euskal Herri txikiarekin eta irten ukan hemendik, itxasoz-aruntza bere izakera egon-ezin hura lasaia-go ta obetoago arkituko zalakoan. Personaren kanpotik etzala zoriona bilatu behar —esaten netxiokan nik—, nor berak bere barruan sortuerazi behar zuala baizik. Ez alperrik! Harek berea egin zikan. Indepentzi-zalea ukan oso. Estrutura itxi-itxien etsai. Gaur bizi izan balitz, “progresista” porrokatu hoietako bat izango zala, sinistu. Berrogei urte beranduago jaio izan balitz, etzikan harek sufritu zuan guztia sufritu izango.

Bihotza sentikorra zuala, esan beharrik etzegok. Bere olerki lanak, aitor. Hala beharko gainera, harek emandako poesia ta kanta-sailak gure euskal-baratzan inoiz jaioko baziran.

Amatxo maitagarri bat txikitan galdu izana, gure gaztetzaro hartan izan genduan eziera gogor eta kariño gabekoaren mailukadak, geroxeago aberri zaurituaren arpegi tristeak ematen zion min hura, bizitzako urteak zehar ezagutu behar izan zituan beste atsekabe ta ezbeharrak, azkeneko urteetan bere osasuna gaitzaren-gaitzez erortzen ikusi behar hura... hoiek eta beste Jetsemani-aldi asko izan itukan bihotz gazte hura frankotan samintasunez ta negarrez ipini zutenak. Baina oinaze gabe jaioko ahal-uke ezer haundirik lur honetan?

Lasaitasungabeko eskola larriegia eman zitxiguten guri, bai animako gauzetarako, bai munduaren gorabeherak konprenitzeko, bai gure pentsakera behar bezela jazteko, bai gure giza-maitasuna behar bezala tolesgabetzeko... Estutasun lotuegi horren aurka hamaika aldiz mintza ohi ukan hura. Bitartean, bere lagun batzuk, hala beharrez bezala, etsita bizi ginala uste diat. Bera ez, ordea. Oraingo gaztediaren “protesta” asko ongi konprenituko zizkizuen harek.

Ikusmiña ba zikan Mitxelenak ondobageko neurrian. Inungo

lurralde berriak ezagutzeko prest egongo ukan beti. 1954-gn. urtean Kuban mixio-aldi batzuk egitera joan ginukan biok alkarrekin aeroplanoan. Beti leio-ondoko exertokia aukera behar harek, handikantxe ahal zuan guztia begiratzeko. Eta halaxe beti, trenez edo autoz ibili behar zuenean ere. Gazterik hil duk, baina aurretik ikusi dik munduaren alderdia franko. Persona bakoitzaren nolakotasuna ere begiztatuko zikan, hitzegin bitartean hire arpegitik barrura bere begirada zorrotz eta mehe hura luzaki sartuko zikanean.

Halakoxea ukan bere jakin-miña ere. Hizketa-laguna asperteraino, galderaka jarduko ukan. Ez ukan inungo Unibersidadean ibili. Orduko gazteentzat hori amets —egiteko “tabú” bat izaki! Eta Mitxelenak autodidakta izan behar. Eta halaxe, ekin zitxiokan irakurtzeari. Asko irakurri ere. Danetik. Hontan etzikan stopik egin, beste batzuk, gure maixuak, sartu zizkiguten eskrupuloen aurrean egin ohi gendun bezala. Unamuno, eta Baroja eta Dotstoyeskik eta hoiek denak pasa itukan Mitxelenaren begien aurrean.

Eta irakurtzen zuana jaso ere aleka-aleka jaso egiten zikan. Ia metro-erdiko kuadernu haundi bat ibiltzen zikan beti bere ikas-mahi gainean eta hura betetzen-betetzen joan ukan urte askotako irakuraldian.

Danetik jakin-nahi gainera: Teolojistik hasi ta sport, politika, zinema ta literaturaren baztar guztietaraino.

Eta, bitartean, arrazoi-bilatzailea, edozer gaien aurrean. Sentikorra baldin bazan, zerebrala ere bai. Ortodoxi gogorrean bizi ginan sasoi haietarako (1940-1950) nahiko “razionalista”. Baita erlijio gaietan ere, batez ere Eleizaren zenbait instituzio ta estruktura zintzotasunez eskaxegi arkitzen zituanean. Bere zenbait idazti, horren testigu.

Hiztun pizkorra ere bai Mitxelena zala. Jatordu goxo bat egiterakoan (bai zitzaizkiola atsegin halako egonaldiak! Jan-edarian ez ukan eske haundikoa, baina bai gai hortan ere aho-sapai

onekoa), itxas ertzean edota mendizko ibileratan, Mitxelenaren poza! aldamenean hizketarako lagun on bat suertatzen baldin bazitzaion! Orduntxe bai zuala bere, bihotz sutsu ta bere burua aberatsa atseginez hustutzen!

Eta lagun on batzuen premia beste inork ez bezala sentituko zikan Mitxelenak. Haren kolkoa hustu-beharra! Entzun egin behar hari gertatzen zitzazion guztia! Bere sermoiak ere etzizkian bota nahi, aurretik lagun baten aurrean esan baino lehen. Eta “zer derizkiot”?, galdetuko zikan beti. Ez dik ez eta olerkitxo bat ere izango halaxe —lagunekin bakoitzaren gaia, kera ta soinua tratatu gabe— sortu etzuanik. Kemena, bultzakada ta txalo puxka bat askotan jaso behar izaten zizkin lagunetatik. Orduko eskutitz batean gure arteko lagun batek hauxe esaten zitxikan: “Bata besteagandik banakatzen zeratela ikustean, bildur naiz asmo eder guztiak ezertan geldituko ez ote diran; arren, ez dedila ala izan! Mitxelenak ematen dit bildur, *ark norbait bear izaten du aldamenean*” (1945-III-18).

Laguntasun-egarri horrekin gizon eta emakume jator asko oso adiskide izan zizkin. Hoiien artean txit bihotzekoa gure Patxi Eskudero bat. Hamaika hizketaldi elkarrekin egindakoak dituk. Eskuderoren ZIGOR opera haundiaren lehenengo sorrera hartan ez ote zan ibili Mitxelenaren bihotzkada bat edo beste? Nik hala uste! ZIGOR —musikaz eta hitzez haundia benetan— entzutera goazenean, nik Mitxelena ez ahaztuko.

Pulpitoan ere Mitxelena apartekoa ukan. Orain hogeiren bat urte elkarren ondoan sermoi askotxo eginak gaituk. Urte haietan Franziskotar asko ibili ginukan Euskal Herri osoan mixiolari sonatu xamarrak. Gehienok antziñako sermoilarien gaiak, esakerak eta estiloak genetxeztin (gerora guk ere aldaketa haundia egin beharra izan dikagu). Baina ordurako Mitxelenak besteona baino modernuagoa zan sermoikera bat bazikan: gurea baino hizkera libreagoa bere gaietan gizarteko problematika gorabeherak en-

tzungo genetxeztin, jendearen sikolojiari asko begiratzten ziona ukan eta, nahiz eta entzuleak ixilik egin, elkar-hizketan bazez bezala hitzegiten ohi zikan. Erlijio gaietan “tolerantzi” gutxi ukan urte haietan. Baina Mitxelena —kontzilio garaiko arnasa orduz aurretik hartu balu bezala— hortan ere bihotz-zabal eta libartade-zale agertu ohi zikan bere burua. Horrelaxe zeru-aldera jaso zizkin harek zenbait “ardi galdu” Euskal Herri hontan ere.

Gure jardun-aldia bukatzerakoan hauxe esan nahi dizuet. Orain gazteok ba dituzutela guk —orain 25 urte— ez genitun alderdi on asko. Bakoitza bere jaio-aldiaren semea bai duk. Zuen nortasuna jasotzeko sasoi hartan baino posibilitade txit ugariagoak ba dituzutela zuen eskuetan.

Baina, bestaldetik, bildurrak ere sortzen zaizkidak zuen aurrean: lan sakon eta luzerik egiteko izango ahal duzute iraupenik? Ez ote zerate izango errexkerira gehiegi makurtuak?

Orain 30 urte, gaztedia gerrara joan zala ez ahaztu. Idea baliotsu batzuk eragile, bizia ere emateko prest. Elkar-hiltzeraraino heldu itukan milaka gazte, zoritxarrez. Hobe beren pentsakera ta jokabideak pakezko elkar-hizketa librean zuzentzen jakin balute!

Dena dela, beren bizia kantuz eskeintzen zekitenak itukan. Idealismo izugarria ta harrigarria haiena! Gaurko gaztedia maila hortatik urrutitxo ez ote dabil?

Mitxelena, idealismo gabe azi ta bizi dan jendeak ez ote duan konprenituko bildur nauk. Baina idealista, ameslari hoiek ba dituk orain-aldian ere. Itxura dan baino gehiago gainera.

Biziak eta hilak poztu gaitezen!

Agirretxe
1967